

DOI 10.33099/2618-1614-2020-12-3-20-26

УДК 341.24

А. М. Гудзь,

старший науковий співробітник
навчально-наукового центру підготовки
офіцерів для багатонаціональних штабів,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

Міжнародний контроль над озброєннями та військовою діяльністю: новий етап

У статті розглядається еволюція змісту, місця та ролі контролю над озброєннями та військовою діяльністю в глобальній військово-політичній системі.

Проаналізовано специфіку впливу геополітичної діяльності провідних держав на прийняття в Україні військово-політичних рішень.

Ключові слова: військово-політична система, контроль над озброєннями та військовою діяльністю, загрози, транспарентність.

© А. М. Гудзь, 2020

Постановка проблеми. Події в Україні та навколо неї засвідчили, що існуюча система міжнародного контролю над озброєннями та військовою діяльністю вже не спроможна забезпечити транспарентність і передбачуваність у сфері військової діяльності.

Очевидно також, що правила та процедури міжнародних договорів та угод, які були ефективні у 80–90-х рр. минулого століття й на початку ХХІ ст. і були націлені на раннє попередження (early warning) можливої військової агресії однієї з груп держав, які входили до складу двох протилежних суспільно-політичних систем, нині не забезпечують повноцінного реагування на нові виклики й загрози.

На сьогодні в системі імплементації міжнародних договорів та угод усі держави – учасниці ОБСЄ стикаються з необхідністю змін базисних форм, змісту й функцій діяльності державних органів влади в процесі прогнозування і виявлення загроз національним інтересам та запобіганні їм у контексті теми даної статті.

Аналіз процесу формування й упровадження в рамках ОБСЄ практичних складових підвищення ефективності чинних та нових механізмів імплементації міжнародних договорів у сфері контролю над озброєннями свідчить, що вони перебувають на початковому етапі.

В Україні на цей час практично відсутні дослідження у військово-політичній сфері, в яких би з використанням системного підходу розглядалися державно-управлінські аспекти комплексної проблеми структуризації формування та обстоювання національної позиції в умовах регресу нинішньої системи міжнародного контролю над озброєннями та військовою діяльністю.

Огляд сучасних викликів та загроз національній безпеці України, спричинених зміною системи координат контролю над озброєннями та військовою діяльністю на глобальному і регіональному рівнях, вимагає ревізії застарілих та повільних механізмів забезпечення виконання міжнародних військово-політичних зобов'язань держави, сформованих у 2002 р. (після припинення дії Національного комітету України з питань роззброєння). Ці механізми передбачають інертну участь у засіданнях робочих органів безпекових організацій заздалегідь сформованих постійно діючих делегацій, які щорічно оновлюються, діють на підставі щорічних указівок Президента України, тому не мають достатніх повноважень оперативно реагувати під час дискусій.

На підставі особистого досвіду участі в дискусіях у рамках засідань робочих органів ОБСЄ та НАТО, в ролі офіційного представника України автор¹ наголошує

¹ Про автора: Гудзь Андрій Миколайович, полковник у відставці. У 2015–2020 рр. – начальник Управління верифікації Генерального штабу Збройних Сил України. Упродовж 2002–2019 рр. у складі делегації України, яка щорічно утворюється Указом Президента України, брав активну участь у формуванні та обстоюванні позиції України у військово-політичній сфері. За ініціативи автора в Україні вперше в Європі пройшли апробацію нові форми

на необхідності синтезування діяльності причетних до забезпечення національної безпеки України державних органів влади з метою вироблення та підтримки чіткої, лаконічної, однозначної та раціональної позиції держави у військово-політичній сфері для досягнення позиції ключового гравця у виконанні резолюції Ради Безпеки ООН, яка закликає держави ширше використовувати двосторонні та регіональні заходи зміцнення довіри.

Мета статті – розглянути еволюцію змісту, місця та ролі контролю над озброєннями та військовою діяльністю в глобальній військово-політичній системі; проаналізувати специфіку впливу геополітичної діяльності провідних держав на прийняття в Україні військово-політичних рішень.

Виклад основного матеріалу

Як свідчить історія, міжнародний контроль над озброєннями та військовою діяльністю, як і будь-яке явище, має етап зародження, прогресивну та регресивну динаміку.

Поштовхом до системних домовленостей у міжнародних переговорах щодо обмеження, скорочення, заборони та/або ліквідації різних видів озброєння – ядерних, хімічних, бактеріологічних/біологічних, окремих видів звичайних – став глобальний реформаторський рух 80-х рр. минулого століття до кардинально нового етапу світової системи в умовах нових контурів соціальної архітекτονіки.

Стверджується, що саме соціально орієнтовані підходи надали можливість утворити нову глобальну систему військово-політичних відносин та зменшити рівень військового протистояння двох протилежних суспільно-політичних систем – НАТО й Організації Варшавського договору (ОВД).

Послідовна реалізація консенсусних домовленостей, зафіксованих у міжнародних договорах та угодах, проявилась у практичному зближенні поглядів держав на шляхи нейтралізації загроз військового характеру, що спонукало до розвитку процесу розрядки і створення платформи стратегічної стабільності.

Подальша еволюція заходів зміцнення довіри супроводжувалась інституалізацією безпекового діалогу та виходом на взаємне розуміння державами – учасницями ОВД і НАТО необхідності не лише інформаційного обміну, а й суттєвого обмеження та скорочення основних ударних озброєнь [1]. У результаті важливими, новітніми на той час етапами на шляху розрядки стали договори та угоди про обмеження систем протиракетної оборони, ліквідацію ракет середньої і меншої дальності, про звичайні збройні сили в Європі, про легке озброєння та стрілецьку зброю, знищення протипіхотних мін тощо.

та способи підвищення транспарентності військової діяльності держави в умовах кризової ситуації, які значно вплинули на формування обрисів нової системи міжнародного контролю над озброєннями та військовою діяльністю.

Отже, було пропорційно знищено надлишкове озброєння, в тому числі тактичне ядерне, а також установлені процедури офіційного обміну між державами інформацією про:

- структуру збройних сил та місця дислокації їхніх складових, воєнні доктрини, порядок комплектування особовим складом та його підготовки;
- розміщення озброєння та особового складу поза межами національних територій;
- поточні та перспективні асигнування на оборону;
- наявність та переміщення основних типів звичайного озброєння та раптові перевірки його кількості у стислі терміни безпосередньо в пунктах постійної дислокації та районах/місцях бойової підготовки.

Деякі розвинені держави контроль над озброєннями та військовою діяльністю відносять до ранніх превентивних систем. Зокрема, Федеративна Республіка Німеччина розглядає важливість контролю над озброєннями в частині раннього попередження (early warning) про підготовку до можливої агресії з використанням збройних сил.

Функціонування протягом значного періоду на європейському просторі новостворених механізмів та інструментів контролю і транспарентності це підтвердило. Держави були позбавлені можливості раптово концентрувати й утримувати певний час у районах зосередження загрозливих кількостей танків, бойових машин піхоти і бронетранспортерів, артилерійських гармат калібром 100 мм та більше, реактивних систем залпового вогню. Особлива увага приділялась аеродромам базування та наявності на них бойових літаків та ударних вертольотів.

Надійний засіб прозорості (транспарентності) – завчасні повідомлення всіх держав та Центру запобігання конфліктам ОБСЄ про суттєву військову діяльність (не менш ніж за 42 доби) із зазначенням кількості залученого особового складу (в тому числі відмобілізованих резервістів), озброєння і військової техніки, районів і терміну проведення такої діяльності. У разі діяльності еквівалентом від загальновійськової армії та вище передбачене запрошення до двох спостерігачів від кожної держави ОБСЄ.

Сприяли передбачуваності військової діяльності щорічні офіційні формати повідомлення держав про плани розгортання ними основних систем озброєння та демонстрація їх нових типів для представників усіх держав ОБСЄ.

Підписанням між державами на початку 2000-х рр. двосторонніх міжурядових угод про додаткові заходи зміцнення довіри та безпеки, дія яких поширюється на прикордонні райони суміжних держав глибиною від 100 до 125 км, обмежено військову діяльність до рівня не вище роти. У зонах застосування цих угод не допускається проведення батальйонних тактичних навчань та вище. Росія такої угоди з Україною не підписала, посилаючись на відсутність демаркації та делімітації кордону. Така сама проблема з Республікою Молдова через ситуацію в Придністров'ї.

Ілюструє дієвість регіональних та субрегіональних заходів так звана Флорентійська угода, механізми

та інструменти якої були запозичені в Договорі про звичайні збройні сили в Європі. Виконання цієї угоди із залученням третьої сторони дало можливість розрядити ситуацію на території колишньої Югославії.

Проведений автором системний аналіз низки офіційних звітів держав про результати інспекційних та інших заходів свідчить, що міжнародні договори та угоди, які де-юре актуальні й донині, поділяють загальні засади: базуються на принципах кооперативних підходів, двостороннього та багатостороннього співробітництва при завчасній перевірці офіційно наданої інформації та її підтвердженні чи спростуванні під час відвідання/інспекції військових об'єктів, у тому числі з використанням неінтрузивних методів.

Засоби перевірки та взаємний обмін інформацією про дотримання чи недотримання державами міжнародних правил у спектрі від ядерних пактів до тих, що регулюють військові навчання, надавали можливість міжнародному співтовариству оперативно реагувати на факти невиконання міжнародних зобов'язань відповідними державами на рівні постійно діючих робочих органів міжнародних безпекових організацій та під час щорічних нарад з оцінювання виконання державами військово-політичних зобов'язань (на рівні послів та військових експертів).

Синтезування офіційної інформації та інспекційних даних сприяло військовим фахівцям у моделюванні можливих дій та спроможностей збройних сил держав Європи.

Таким чином, наприкінці 80-х та на початку 90-х рр. минулого століття стартував процес створення загальноєвропейської системи безпеки і співробітництва та довгострокової програми дій у розбудові єдиної, мирної, демократичної Європи.

У військово-політичній системі сформувалися, а на початку XXI ст. розширилися комплексні взаємопов'язані безпекові механізми на глобальному, регіональному та субрегіональному рівнях, кожний з яких передбачає обмежувальні, інформаційні, інспекційні та переговорні механізми й інструменти, які дали змогу [1]:

- відвернути можливість підготовки й раптового розв'язання в Європі широкомасштабної війни в рамках блокового протистояння;
- знизити рівень військово-політичної напруженості;
- скоротити ударні військові потенціали держав-супротивників та встановити баланс військових сил у Європі;
- побудувати якісну та ефективну структуру загальноєвропейської безпеки, яка зберігала ефективність упродовж багатьох років;
- створити передумови для мирної трансформації європейських, у тому числі пострадянських, країн.

Результати вивчення сучасних тенденцій військової діяльності держав указують на регресивну змінність підходів у теорії та практиці виконання сталих міжнародних військово-політичних зобов'язань та на безпорад-

ність міжнародних безпекових організацій, насамперед через відсутність військово-політичних механізмів тиску на держав-порушників.

Закономірно, що в умовах зміни міжнародного середовища безпеки контроль над озброєннями та військовою діяльністю набув нових ознак і компонентів, став складною підсистемою військово-політичної системи з нелінійною динамікою.

Події в Україні та навколо неї засвідчили, що зазначені зміни детерміновані, з одного боку, історичною стадією об'єктивного процесу військово-політичної інтернаціоналізації, з другого – плановірними цілеспрямованими діями провідних держав щодо поширення власного впливу на розподіл світових ресурсів та ведення ними політики повернення або контролю стратегічно важливих територій.

Імовірно, під тиском небажання провідних держав коригувати національні позиції у сфері контролю над озброєннями, питання військових спроможностей не поступаються місцем заходам зміцнення довіри в регіональному та субрегіональному контексті, що кардинально вплинуло на класичні верифікаційні режими. Тому однією зі знакових прикмет сьогодення є поступове розмивання основ чинної структури європейської безпеки, основними стовпами якої досі вважаються Договір про звичайні збройні сили в Європі, Віденський документ 2011 р. про заходи зміцнення довіри і безпеки, Договір про відкрите небо. Крім зазначеного, на цей процес вплинули вдосконалені технології збирання, порівняння та обмін в режимі «он-лайн» інформацією про стан військових об'єктів і діяльність збройних сил.

Зважаючи на стагнацію режиму контролю над озброєннями Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй на черговій сесії в січні 2013 р. ухвалила резолюцію, в якій закликала держави ширше використовувати двосторонні та регіональні заходи зміцнення довіри, щоб уникнути нових конфліктів та запобігти спалахам військових дій.

Два світові центри сили – Російська Федерація та США/НАТО пов'язують це з низкою факторів, до яких відносять зміну змісту загроз і виникнення розбіжностей у їх тлумаченні та сприйнятті.

Так, Росія демонструє занепокоєння:

- розширенням НАТО шляхом спрощення процедур для нових держав-кандидатів;
- розгортанням у Європі систем протиракетної оборони, ешелонуванням там військ (сил) і функціонуванням на території держав Балтії бойових тактичних груп НАТО;
- проведенням прихованих стратегічних навчань Альянсом поблизу кордонів Російської Федерації шляхом їх фрагментації;
- неадекватним реагуванням силовими, в тому числі військовими, методами на кібернетичні загрози;
- створенням США передумов для мілітаризації космічного простору.

Російські політики оцінюють дії НАТО як практичне втілення схеми комплексного стримування Росії шляхом створення «нової нормальності». Їхні інтегровані оцінки зводяться до того, що Європа може опинитись у пастці «холодної війни» з огляду на тенденції створення Заходом «образу ворога». На їхню думку, згадані тенденції мають довгостроковий характер².

Західні експерти мають протилежну думку. За їхньою оцінкою, саме Росія свідомо створює нестабільність як інструмент для відновлення біполярного світу. Діяльність Росії розглядається крізь призму порушень міжнародних норм, селективного виконання прийнятих нею міжнародних військово-політичних зобов'язань, припинення участі в Договорі про звичайні збройні сили в Європі, чим вона скористалася під час анексії Автономної Республіки Крим та розпочала агресивні дії на сході України.

Держава-агресор, використовуючи прогалини в міжнародних договорах та угодах, продовжує неконтрольоване постачання бойовикам російського озброєння, боеприпасів, паливно-мастильних матеріалів та застосування на території України кваліфікованого особового складу своїх збройних сил на ротаційній основі.

Односторонньому виходу РФ з Договору про звичайні збройні сили в Європі передували відмова Москви від виведення своїх озброєнь з території Грузії та Молдови, а також зміни в зовнішньополітичному курсі РФ, спрямовані на досягнення одностороннього військового й військово-політичного домінування у Східній Європі та створення можливостей для підготовки до відкритої агресії проти Грузії (2008) та України (2014).

Росія, маніпулюючи національним трактуванням положень міжнародних договорів та угод, виводить з-під міжнародного контролю військові частини від полку та вище на власній території шляхом створення батальйонних тактичних груп, які не підлягають контролю. Демонструючи антипрозорість, держава – порушник міжнародних норм повністю закрила для інспекцій та обльотів 25-кілометрову зону на власній території вздовж свого державного кордону³.

Розміщення на території Кримського півострова оперативно-тактичних ракетних комплексів «Іскандер-М» та оснащення Чорноморського флоту Російської Федерації ракетними комплексами «Калібр», призначеними для запуску різноманітних ракет середньої та малої дальності, становить загрозу не лише для України, а й для інших держав Чорноморського басейну.

Крім розгортання ракетних комплексів «Іскандер-М» на Кримському півострові, Росія також активно прово-

дить заходи з їх розміщення в Калінінградській області та в Сирії, створюючи при цьому так званий «захисний рубіж» на підступах до своїх західних кордонів.

Результати аналізу Стратегії національної безпеки та Воєнної доктрини Російської Федерації дають підстави стверджувати, що керівництво РФ переслідує геостратегічні цілі на основі зміни регіональної рівноваги сил на свою користь та укріплення воєнно-стратегічного партнерства із союзними регіональними країнами [2].

Одним із пріоритетів сучасної воєнної політики Росії є розбудова й укріплення єдиної ешелонованої системи протиракетної та повітряно-космічної оборони (на трьох лініях), а саме: перша – на території Росії, друга – по периметру геостратегічної зони воєнно-політичного контролю країн Співдружності Незалежних Держав та Організації договору про колективну безпеку, третя – за межами воєнно-політичного контролю територій СНД та Організації договору про колективну безпеку спільно із силами й засобами стратегічних та регіональних партнерів Російської Федерації в Азії.

До деструктивних дій Російської Федерації також належать загрозливе трактування російською Воєнною доктриною потенційно можливого застосування збройних сил в умовах регіональної нестабільності.

Можна також двоїсто розцінювати активізацію військової діяльності Москви поблизу кордонів із суміжними державами, обладнання на загрозливій відстані нових модульних пунктів постійної дислокації для новостворених та переміщених з'єднань і військових частин, які під час стратегічних навчань і раптових перевірок бойової готовності військ (сил) забезпечують нарощування сил та засобів: з одного боку – як військово-політичну провокацію, а з другого – як практичне апробування положень Воєнної доктрини⁴.

Складні замисли стратегічних військових навчань, нібито з оборонної тематики, наштовкують на сумні сценарії, оскільки під час таких навчань імітується нанесення ударів носіями ядерної зброї по стратегічних об'єктах суміжних з Україною держав та залучення російських військових частин у Придністровському регіоні Республіки Молдова й окупованих регіонах Грузії⁵.

РФ провокаційними діями спричинила крок США до виходу із Договору про відкрите небо [3]. Зокрема, Росія впродовж 2012–2020 рр. свідомо систематично жорстко обмежувала спостережні польоти або відмовляла у їх проведенні над районами значної концентрації військ та озброєнь, місцями ескалації своєї бойової активності (Калінінградською областю, ділянками, прилеглими до російсько-грузинського та російсько-українського

² Висновок автора з аналізу виступів російських делегацій на щорічних нарадах держав – учасниць ОБСЄ щодо виконання військово-політичних зобов'язань, Відень, 2017–2019 рр.

³ З досвіду роботи автора, про що зазначалося на щорічних нарадах держав – учасниць ОБСЄ щодо виконання військово-політичних зобов'язань, Відень, 2017–2019 рр.

⁴ Зазначалося автором у виступі на щорічній робочій зустрічі керівників верифікаційних структур держав ОБСЄ, Відень, 2018 р.

⁵ Зазначалося автором у виступі на комітеті Верховної Ради України з питання можливого відновлення ядерного статусу України, Київ, 2018 р.

кордонів), а також районами проведення масштабних військових навчань⁶.

США позиціонують свою активнішу, порівняно з минулими роками, військову діяльність у Європі як відкриття і пропорційну відповідь на агресивну й непередбачувану поведінку Росії, яка порушує фундаментальні міжнародні норми.

З огляду на намагання Російської Федерації нав'язати свою схему світового та регіонального порядку з одночасним блокуванням ініціатив і практичних напрацювань у рамках ОБСЄ щодо модернізації системи контролю над озброєннями та військовою діяльністю, президент США Дональд Трамп дав доручення своїй адміністрації розпочати нову главу, домагаючись нової ери контролю над озброєннями, що виходить за рамки двосторонніх угод минулого [4].

Аналіз розвитку подій свідчить, що на новому етапі в найближчій перспективі можна очікувати найвірогідніший сценарій – тривале протистояння між Росією та США/НАТО. Відтак, ініційовані США у липні поточного року переговори з російською стороною (із часом з можливим залученням до них Китаю) стосовно контролю над ядерним озброєнням мають розмиту перспективу [5]. Водночас вони є індикатором намагань створити нову світову військово-політичну систему, в якій бачиться домінування світових центрів сили.

З урахуванням провокованих Москвою докорінних змін військово-політичної обстановки в Європі, Росія обстоює необхідність розробити новий юридично зобов'язуючий документ (Договір про європейську безпеку), який би визначав конкретні принципи міждержавних відносин, а також зобов'язання держав і міжнародних організацій безпеки на середню й далекую перспективу.

За основу пропонується взяти положення Статуту ООН і основоположний принцип Гельсінського заключного акта – неподільність безпеки. До участі у переговорному процесі мають залучатися всі держави й міжнародні організації євроатлантичного регіону, зокрема ОБСЄ, НАТО, ЄС, СНД та Організація Договору про колективну безпеку. У цьому процесі Росія відводить собі ключову роль.

Резюмуючи, можна констатувати чинники, які суттєво впливають на еволюційні процеси у військово-політичній галузі та її складовій – контролі над озброєннями та військовою діяльністю, стимулюють еволюцію ролі та функцій держави, висувають підвищені вимоги до ефективності управлінських механізмів їх реалізації з метою надійного забезпечення національної безпеки України:

- суперечливість поглядів на глобальну й регіональну безпеку двох світових центрів сили – США та Російської Федерації;

⁶ За доповідями представників Генерального штабу Збройних Сил України, які протягом 2017–2019 рр. брали участь у місіях спостережних польотів над територією Росії у складі іноземних екіпажів.

- протилежні оцінки ними загроз, зокрема військового характеру, та причин їх виникнення;

- відсутність перспектив досягнення між ними консенсусу у військово-політичній сфері через домінування в Російській Федерації логіки нарощування військового потенціалу над підходом, заснованим на компромісі;

- суперництво двох центрів сили щодо поширення власного впливу на розподіл світових ресурсів і ведення політики повернення чи контролю стратегічно важливих територій;

- тенденції до відокремлення глобальної системи контролю над озброєннями від взаємопов'язаних регіональної та субрегіональної систем;

- загроза подальшої стагнації режиму нерозповсюдження ядерної зброї, зокрема можливе припинення подальшого скорочення та обмеження стратегічних наступальних озброєнь (New Start);

- формування дедалі чіткіших рис перспективи виникнення масштабного військового конфлікту на тлі відновлення конфронтації Росії з НАТО;

- поступове спрощення Російською Федерацією процедур виконання договірних зобов'язань і прийнятих нею військово-політичних зобов'язань або їх невиконання;

- відсутність важелів тиску на Росію у військово-політичній системі ОБСЄ та інших безпекових організацій. ОБСЄ не має повноцінних механізмів реагування на нові виклики, оскільки правила та процедури, які були ефективні у 80–90-х рр. минулого століття та на початку XXI ст., були націлені на раннє попередження (early warning) стосовно надмірної концентрації звичайного «важкого» озброєння та критичної кількості тактичних ядерних боєприпасів, котрі такі озброєння могли застосовувати;

- неможливість здійснення міжнародного контролю за військовою діяльністю Російської Федерації в найкритичніших регіонах – тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим і м. Севастополь, Донецької та Луганської областей України – внаслідок їх окупації Росією та заборони польотів над ними, як і над ділянками території РФ, прилеглими до Державного кордону України.

Політика досягнення власних національних цілей конкуруючими світовими центрами сили – Російською Федерацією та США – спонукають до прийняття Україною виважених військово-політичних (політико-військових) рішень.

У наш час протидіяти глобальним загрозам можна лише засобами міжнародних правових відносин, оскільки останні кризові явища, які відбуваються у світі, виникають унаслідок того, що один з ключових суб'єктів міжнародної та європейської безпеки, а саме Російська Федерація, відкрито пішла на порушення міжнародного права та загальних принципів світового порядку.

Характер процесів у військово-політичній системі потребує не лише реформування традиційних схем

державних органів, що забезпечують національну безпеку, а й радикальних змін їхніх функцій, процесуальних аспектів, оптимізації та підвищення ефективності їхньої роботи.

Вивчення зарубіжного досвіду модернізації (адаптації) державами Європи власних систем забезпечення виконання прийнятих військово-політичних зобов'язань дає підстави стверджувати, що більшість із них підвищують організаційний та функціональний рівні, перекладаючи на вищі державні органи влади функції, які були до цього делеговані окремим організаційним структурам.

Крім цього, причетні державні органи влади держав Європи наділені новими функціями, серед яких: формування додаткових деталізованих військово-політичних цілей та шляхів їх досягнення, забезпечення підтримки міжнародного діалогу в процесі адаптації чинних механізмів та інструментів контролю над озброєннями й військовою діяльністю до нових викликів і загроз з урахуванням власних національних інтересів, планування та забезпечення досягнення військово-політичних цілей шляхом активної участі в корпоративних міжнародних функціональних структурах.

Ураховуючи геополітичне положення, для України принципово важливим є те, що в умовах нестабільного стану міжнародного військово-політичного середовища, що має довгостроковий характер, утворився новий міжнародний правопорядок. Дотримання Україною старих правил гри може створити ще скрутнішу ситуацію, ніж на даний час, оскільки внутрішнє і зовнішнє тісно переплетені та перебувають в органічному взаємозв'язку.

За цих умов істотно зростає значення нової національної загальноспрямовуючої структури та підлягають ревізії застарілі й повільні механізми формування та обстоювання національної позиції у військово-політичній сфері.

Висновки та рекомендації

Таким чином, дослідження еволюції змісту, місця та ролі контролю над озброєннями та військовою діяльністю в глобальній військово-політичній системі очевидно вказують на те, що нині відбувається трансформація його системних характеристик, змінюються не лише його цілі, організаційна і функціональна структури, характер зв'язків між системними компонентами, а й уся сучасна система координат його існування.

З урахуванням світового досвіду та зважаючи на особливості завдань у військово-політичній системі, доцільним було б утворення Національного комітету України з військово-політичних питань.

Можна сформулювати основні вимоги до моделі цієї структури:

- основні завдання щодо практичного забезпечення виконання міжнародних зобов'язань держави мають реалізовувати робочі органи зі складу Міністерства закор-

донних справ України та Міністерства оборони України і штатні структурні підрозділи причетних до забезпечення національної безпеки України міністерств і відомств;

- наділити Комітет повноваженнями щодо оперативної синхронізації внутрішньодержавних процесів забезпечення виконання міжнародних зобов'язань з міжнародними процесами водночас на глобальному і регіональному рівнях;

- така структура має бути належним чином інституціалізована державою для надання відповідного юридичного статусу її діяльності. Важливо, щоб держава задавала формат роботи Комітету і забезпечувала технічні можливості (за необхідності – фінансові) її здійснення;

- до складу Комітету рекомендується включити представників причетних міністерств і відомств на рівні перших заступників керівників.

Для забезпечення роботи Комітету щодо оперативного обміну інформацією утворити національний контактний пункт у єдиній системі ситуаційних центрів державних органів, що входять до сектору безпеки та оборони (створеного Радою національної безпеки і оборони України) на базі Головного ситуаційного центру України. Це, крім іншого, надасть можливість функціонально посилити постійні представництва України при міжнародних організаціях у Відні та Женеві.

До першочергових завдань Комітету, що пропонується, можна було би віднести:

- огляд реальних ризиків національній безпеці України, спричинених зміною системи координат контролю над озброєннями та військовою діяльністю на глобальному і регіональному рівнях;

- оцінювання позитивів і негативів виконання державою військово-політичних зобов'язань в умовах протидії збройній агресії РФ;

- оцінювання загроз військового та невійськового характеру, які суттєво впливають на планування діяльності Збройних Сил України та інших суб'єктів забезпечення національної безпеки України;

- вироблення та супроводження збалансованої позиції нашої держави щодо дотримання чи ігнорування положень чинних міжнародних договорів та угод і додаткових територіальних обмежень озброєння, які Україна взяла на себе в односторонньому порядку. Це стосується насамперед «флангового району» (території Запорізької, Миколаївської, Херсонської областей та Автономної Республіки Крим), Одеської області, сил берегової оборони та морської піхоти;

- інформаційну підтримку на постійній основі участі делегацій України в переговорному процесі щодо модернізації чинних механізмів контролю над озброєннями та військовою діяльністю й вироблення нових.

Реалізація зазначених рекомендацій надасть можливість синхронізувати діяльність причетних до забезпечення національної безпеки України державних органів влади з метою вироблення та підтримання чіткої,

лаконічної, однозначної, раціональної позиції України у військово-політичній сфері.

На глобальному рівні Україна не має достатніх сил та ресурсів бути повноправним гравцем. Проте на регіональному рівні Україна може відігравати ключову роль у виконанні резолюції Ради Безпеки ООН, яка закликає держави ширше використовувати двосторонні та регіональні заходи зміцнення довіри.

Перелік літератури

1. Контроль над звичайними озброєннями та заходи зміцнення довіри і безпеки у військовій галузі в Європі [Електронний ресурс] // Міністерство закордонних справ України. – Режим доступу : <https://mfa.gov.ua/pitannya-mizhnarodnoyi-bezpeki/kontrol-nad-zvichajnimi-ozbroyenniami-ta-zahodi-zmicnennya-doviri-i-bezpeki-u-vijskovij-galuzi-v-yevropi>.

2. Военная доктрина Российской Федерации [Електронний ресурс] : утверждена Президентом Российской Федерации

25 декабря 2014 г., № Пр-2976 // Совет Безопасности РФ. – Режим доступу : <http://www.scrf.gov.ru/security/military/document129/>.

3. Голубов О. США виходять з Договору про відкрите небо, Трамп звинувачує Росію [Електронний ресурс] / О. Голубов // Deutsche Welle (українська редакція). – Режим доступу : <https://p.dw.com/p/3cakM>.

4. Вихід США з Договору про ліквідацію ракет середньої і меншої дальності з 2 серпня 2019 року [Електронний ресурс] : заява Державного секретаря США Помпео від 2 серпня 2019 // Посольство США в Україні. – Режим доступу : <https://ua.usembassy.gov/uk/u-s-withdrawal-from-the-inf-treaty-on-august-2-2019/>.

5. Між США та РФ є певна згода щодо майбутнього контролю над ядерними озброєннями, але для прогресу треба багато працювати – спецпосланник президента США [Електронний ресурс] // Інтерфакс-Україна. – Режим доступу : <https://ua.interfax.com.ua/news/general/681977.html>.